

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦІННІСНОЇ ЕНЕРГІЇ

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності теми. В сучасних соціально-історичних умовах, коли після майже чверті століття існування незалежної суверенної України, її свобода і незалежність проходять суворі випробування, не запозичені і не сфальшовані національні цінності, що віками живили народне прагнення до встановлення вільного і справедливого соціального устрою, стають рушійною силою у здійсненні стратегії успішного соціокультурного розвитку країни. Водночас, очевидною є та істина, що цінності не можна штучно нав'язати іншій свідомості, якщо «вихователь» сам не є їхнім носієм. Саме тому актуальним завдання культурологічної науки є об'єктивне і неупереджене дослідження глибинних соціоісторичних та ментально-психологічних причин «неповної» успішності українського національного поступу, яке у своїй логіці спрямовує до розуміння найбільш загальних закономірностей функціонування соціуму і людської культури.

Метою статті є розгляд трансформації ціннісної енергії на теренах національного культурного прото-простору. Даний розгляд пропонується пов'язати з редукцією енергетичної складової, яку містить її тематизація у понятті «метафізична провина українського народу». З'ясування характеру первинної пустки, з якої виникає універсальна як така, і, водночас, унікальна для кожної нації її «метафізична провина» є неминучим і необхідним етапом історії кожної етнічної спільноти. Тема «метафізична провина українського народу» створює проблему, що полягає у ній самій і її подвійності. З одного боку вона загально-філософська, отже, така що її вважають невіршуваною раз і назавжди, і такою що відтворюється у нових історичних умовах людського розвитку та пізнання. З іншого, спроба її вирішення у річці згаданих вище підходів, вимагає конкретизації відповіді на питання у чому ця провина полягає, чи є вона насправді і чи не штучною є сама її постановка. Оскільки у науці немає негативного результату, то будь-яка відповідь на означені питання має свою пізнавальну вартість і значущість. Інша річ, що саме такої конкретної постановки проблеми допоки ще здається, не було сформульовано. Провина і саме метафізична — це первинна даність існування. Адже найпли-

вовіший наратив цивілізованого суспільства починається з твердження про первинну гріховність (провину) людини. Насправді, тут немає ясності, але є факт ціннісного (отже енергетичного) впливу релігії на особистість. Водночас досить актуальним чинником новітньої соціокультурної історії європейської цивілізації постає питання про провину нації. Чому це саме так, і являється проблемою пізнання і актуальною проблемою національного самопізнання зокрема. Тільки з'ясування первинних, автентичних підстав формування і проходження історичного шляху явища — у даному випадку явища українства як такого і української нації зокрема — дають можливість свідомо обрати долю та шлях подальшого культурного поступу.

Викладення основного матеріалу дослідження. У 1946 р. німецький філософ Карл Ясперс опублікував працю, де розглядалося питання відповідальності німців за наслідки Другої світової війни. У трактаті «Питання про винуватість» мислитель поряд з кримінальною, політичною та моральною відповідальністю постулював ще й відповідальність за метафізичну провину, що напряду пов'язувала діяльність людини з релігійно-духовним корінням її існування [1]. Праця мислителя викликала обурення переважної частини німецької нації, яка тільки-но почала відновлюватися, як і всі народи, від наслідків небувалої в історії людства соціальної катастрофи. Процеси морально-психологічної та соціокультурної реабілітації відбувались у різних народів приблизно однаково з тією лише різницею, що саме німецька нація була винною у здійсненні цієї катастрофи. Негативна реакція Німеччини на роботу мислителя досить зрозуміла: хоча винуватість німців була очевидною, реакція спротиву теж була прогнозованою, як була б прогнозованою реакція будь-якої людини у відповідь на згадування дій і подій, які з очевидністю свідчать про її провину. Адаже незалежно від ступеню винуватості кожного у тому, що відбулося, така масова психоаналітична процедура у будь-якому разі травмує психіку, руйнує самооцінку, болісно переживається кожним.

Разом з тим здійснена процедура виявилась хоча і болючим, але вкрай ефективним лікувальним засобом для колективної психіки або самосвідомості нації. Її застосування змусило переглянути всю систему переконань та цінностей, що привела до здійснення нечуваних злочинів, а врешті-решт зробило націю не тільки сильнішою, але й людянішою. Однак переліченням не вичерпується значення даного соціального досвіду. Його актуальність і на теперішній час полягає у тому, що було виявлено фундаментальний вимір людського існування. До осмислення його умов і витоків філософ звертався в ранніх працях. Зокрема, ще в роботі 1932 р. мислитель відзначає, що суспільство вийшло з аури божественного впливу і опинилось у стані «розбожнювання». «Це розбожнювання — не зневірення окремих людей, а можливі наслідки духовного розвитку, який у даному випадку на справді веде у ніщо. Виникає відчуття ніколи раніше не чуваної пустоти буття...» [2, с. 299].

Ця пустака не є, на наш погляд, випадковим явищем. Вона закладена в фундаментальних передумовах виникнення ідентичностей і акумулюється в соціокультурному поступі кожної спільноти своїм унікальним чином, аби в певний історичний момент — незалежно навіть від культурних досягнень нації, її політичної ваги у міжнародних відносинах, фінансово-економічного процвітання, навіть високого рівня національної самооцінки — прийти у взаємодію з аналогічними показниками інших спільнот і врешті-решт створити з пустки безбожжя колапс соціальної катастрофи. Однак зараз йдеться про коріння цієї ситуації. Воно потребує особливого розгляду, оскільки не тільки створює згадану Ясперсом майбутню пустку, але й відкриває інший аспект проблеми. Справа у тому, що ситуація кризи і майбутньої катастрофи, вина за яку так однозначно впала на німецьку націю, створювалась всіма членами світової спільноти. І не тільки тим, що вже хрестоматійно розкладено на полицях результату інструментами оцінки політологічного, культурологічного, історичного аналізу як змова з агресором, залякування і зрада, потурання слабкодухості і бажання уникнути небезпеки принесенням в жертву інтересів інших народів. За лаштунками не досить вдалого і переконливого дійства Нюрнберзького процесу взагалі без відповіді залишилися питання вищого, метафізичного порядку: чи була дана катастрофа наслідком тієї самої духовної пустки, про яку задовго до трагедії писав Ясперс (зрозуміло, що у такій постановці питання він не був самотнім) і чи слід припустити, що відповідальність за її створення є наслідком «метафізичних провин» кожної нації. Якщо це так, то проблему метафізичної провини слід розглядати у значно ширшому контексті, базовими координатами якого є і проблема витоків національного утворення (етногенезу); і проблема «прочитання» смислів ролі, яку має зіграти нація в історичній драмі народів; і її несвідома згода виконати цей сценарій, або свідоме прагнення відмовитись від нього, тобто колективно «переписати» все дійство — адже людина з певного моменту своєї історії претендує на її творця, а нації постають чи не найамбітнішим інструментом режисури та втілення цього задуму — не дарма ж йдеться про відповідальність тих націй, які до цього дуже пишалися своєю «всесвітньо-історичною» місією. Здається така місія є у кожній нації, отже у кожній є своя «метафізична» провинка і питання національної пам'яті у тому, щоб розв'язати метафізичні вузли своєї історії і зрозуміти проявлення цієї провини і дію її закономірностей.

Україна, як самостійна держава і znana своїми культурними здобутками нація, є органічною складовою соціально-історичного досвіду різних спільнот на шляху людства до прояснення власної долі і призначення у світовому поступі або, можливо, кругообігу. В будь-якому разі це їй потрібно було б з'ясувати. Отже, йдеться про виявлення особливостей становлення і розвитку нації у тій частині її історичного руху, що, на нашу думку, визначає початкові умови формування її долі та історичного призначення в контексті смислу поняття «метафізична провинка», визначеного

К. Ясперсом як загальна концептуалізація типу стосунків людини і нації з джерелом власного духовно-історичного розвитку. Якою б масштабною і загальною не здавалась така постановка проблеми без її окреслення та початкової чи попередньої систематизації та «координатизації» будь-який подальший рух буде рухом наосліп, і які б блискучі результати не було у цьому русі досягнуто всі вони можуть опинитись, як це неодноразово бувало саме в українській історії, уславлення чужих прапорів. Усвідомлюючи обшир та масштабність такого завдання спробуємо окреслити можливий обсяг його вирішення а також, у цьому контексті, ті координати розгляду та напрацювання у даному напрямку, що їх можна віднести до визначеної проблеми.

З урахуванням складності визначеної проблеми ключову роль у її розв'язанні відіграє обраний спосіб розгляду, тобто методологічний підхід. Оскільки метафізичні виміри існування будь-чого досліджувати не можна у суворому розуміння цього слова, то можна говорити лише про понятійно-історичну феноменалізацію цього шляху як провини; про спроби усвідомити її у відповідному духовному вимірі національної свідомості та про прочитання, теж досить уможлядне, на основі попереднього аналізу тієї картини або образу, що визначає, по мірі можливості його осягання і виведення на поверхню свідомості як цілісної ціннісної конструкції. Цей процес і його результат власне і перетворюється таким чином на ціннісну структуру колективної свідомості і стає духовним джерелом і спонукою історичної масової дії. Його ж концептуалізація та переживання засобами міфо-поетичного, літературно-публіцистичного та філософсько-культурологічного аналізу і творчості є способом спільнотної активізації сценарію виведення на поверхню чинника «метафізичної провини» та його психологічного проживання-нейтралізації. Фактично перетворення його ціннісно-духовного енергетичного заряду з негативно-травмуючого чинника на джерело позитивного соціокультурного руху: тягар прихованої вини стає у процесі усвідомлення та оприлюднення рушієм позитивного соціального поступу внаслідок зміни смислових акцентів дії ціннісної енергії.

Власне поняття ціннісної енергії є одним з ключових у описуванні даного процесу. Її історичні трансформації та понятійні оболонки на теперішній час досить різноманітні та полісемантичні. Не заглиблюючись у історико-філософський еккурс щодо самого поняття енергії, відзначимо дотичні даному розгляду смисли. Перед усім це поняття психічної енергії, що розроблялось З. Фрейдом для пояснення наприклад механізмів відновлення організму після завданих ушкоджень. При необхідності захисту від подразнень та відновлення постраждалих ділянок навіть «...система з високим енергетичним потенціалом може сприймати таку, що ззовні приходить незв'язану енергію та перетворювати її у таку, що перебуває у спокої, тобто "зв'язувати" її психічно» [2, с. 399]. Не варто говорити, що це ключове для концептуального розвитку всієї фрейдівської теорії зауваження «розв'язує руки»

для широких узагальнень щодо трансформацій будь-яких видів енергії через посередництво психічної у її інші види і перетворення шляхом сублімації у форми соціокультурної діяльності.

Розумінню позиції «метафізичної провини» у пропонованому контексті слугують окремі роз'яснення К. Юнга щодо характеру і механізмів дії колективного несвідомого. Якщо використання і зв'язування зовнішньої енергії психікою є універсальним механізмом реакції організму на зовнішні подразнення, то ця аналогія є слушною і щодо групи організмів тобто спільноти у викликах, що несуть у собі історичні події. А історичні події завжди є травматичними, якщо не вважати всю історію суцільною перемогою. Але навіть у такому випадку без додаткового джерела позитивної енергії, що створює таке переконання, ніяк не обійдешся. Про таке джерело і йде мова. Адже історичному рівню передує несвідомий, тобто до-історичний. Він нікуди не зникає (бо це насправді енергія) і завжди існує у колективній свідомості як міфологічно-архетипічні структури. Вивчення цих структур на рівні історії є достатньо доволним. Як зазначає К. Юнг: «В дійсності ми відшукуємо певні факти, згруповані у специфічний спосіб і у відповідності з історичними чи міфологічними паралелями, даємо їм назву. Ви не можете виявити міфологічний мотив, ви можете знайти мотив особистий і не більше, при чому останній ніколи не виникає у формі теорії, він лише живий факт людського життя. Виходячи з нього можна вибудувати теорію...» [3, с. 80]. Як наслідок з цього твердження нового смислу набуває ще одне важливе положення його концепції, розвинуте на основі принципу психофізичного паралелізму, а саме: «обидві речі — психічний факт і факт фізіологічний — певним чином відбуваються спільно. Вони відбуваються сумісно і є, на мою думку, по-простому двома різними аспектами лише нашого свідомого розуму, але не самої реальності. Ми розглядаємо їх як два різних явища в наслідок граничної нездатності нашого свідомого розуму, але не самої реальності» [3, с. 86].

Зазначене дозволяє, на наш погляд, зробити висновок про можливість об'єднання у єдиному розумінні і підході історичного, теоретичного, міфопоетичного та філософсько-культурологічного бачення з метою концептуалізації джерел і витоків українського міфонаративу, що втілюється в історії і одночасно корелює з подальшим культурним поступом української нації. Ця кореляція виявляє себе у міру його розгортання, як усвідомлення травмуючого історичного досвіду національного розвитку, що набувався з самих витоків її формування та супроводжував цей розвиток тривалий час і був предметом осмислення і відпрацювання історичної реакції на нього у подальшому відкритому сценарії культурного поступу України.

Основою розгортання подальшої аргументації даного положення у попередньому його баченні є трактування деяких подій ранньої історії українського протетносу, що стосуються періоду Київської Русі на основі переосмислення їх трак-

тування у концепції Л. Гумільова. Фактично вона може бути уподібнена «антисимволу» національної культури по аналогії з шпенглеровським символом культури як вихідною даністю, що підлягає трактуванню як базовий першосимвол, прарфеномен душі культури, який зумовлює «символічне» тлумачення історії. Йдеться про маніфестацію і таким чином визначення факту «метафізичної провини»; розгортанні її в історії українського етносу; осмисленні її наслідків у формах духовно-поетичної творчості та історичному рухові щодо її спокутування. Трансформація ціннісної енергії відповідно відбувається у наступних фазах її реалізації: у подальшому виведенні цих чинників на поверхню колективної національної свідомості; їх переживанні, «проживанні» та подоланні у культурно-історичному поступі нації. У зв'язку з необхідністю вписати даний досить розлогий конструкт у формат наукової статті обмежимося тільки переліком ключових точок такого концепту та їх «координатної трансгресії», логіко-понятійний зв'язок між якими встановлюються відповідно до імпліцитного прочитання смислів кожної з наведених позицій у їхньому цілісному зв'язку відповідно до пропонованої теми.

Отже, головна теза даного матеріалу у його позитивному викладенні полягає у наступному: соціокультурна трансформація ціннісної енергії є спробою свідомого керування нацією власною історією на основі її переосмислення; в основі переосмислення лежить поняття «метафізична провина» (аналог фрейдівського поняття травми). Спробуємо проілюструвати цю тезу на прикладі української історії. У даному випадку національна метафізична провина — це провина народу перед самим собою, що виявила себе як подія на початку етногенезу; вона може прочитуватися у категоріально-метафоричній парадигмі як недовершений тип пасіонарності (у значенні цього терміну за Гумільовим як здатності до жертвовності заради спільного соціального інтересу); ця «недовершеність» надалі поглиблювалась та гартувалась «кармічними» наслідками в історії як переважна реакція на виклик по типу «віктимної поведінки», що незалежно від окремих проявів спротиву, у вирішальний момент була переважною масовою реакцією; це спричиняло її відновлення аж до терміну історичного насичення і переходу її у зворотній тип реакції. Підставами для таких підходів є наступні положення.

Характеризуючи причини падіння держави Київська Русь Л. Гумільов зазначає: «Вочевидь, що не степняки становили на межі XI–XII століть головну небезпеку для Київської Русі. У цей час позначило себе явище більш грізне — руйнація звичаїв, відмова від традиційної *руської етики та моралі*. (курсив наш. — О.Д.) У 1097 р. у Любечі відбувся княжий з'їзд, який започаткував нову політичну форму існування країни. Там було вирішено, що “каждый да держит отчину свою”. Таким чином Русь почала перетворюватись на конфедерацію незалежних держав. Князі присягнулися непорушно дотримуватись проголошеного і у тому цілували хрест. Але щойно з'їзд закінчився, один з князів — Давид Ігоревич — схопив з дозволу

Святополка на київській землі князя Василька Тербовальського та повелів його осліпити. Ні про що подібне на Русі доти не чули. Інцидент обурив усіх, але Святополк залишився великим князем... Державний розпад Русі відбивав розпад етнічної системи, хоча у всіх князівствах жили як і раніше *руські* (курсив наш. — О.Д.) і вони все ще залишались православними, почуття етнічної єдності між ними руйнувалось. Яскравим прикладом втрати етнічної компліментарності став вчинок князя Андрія Боголюбського. У 1169 р. захопивши Київ, Андрій віддав місто на триденний грабунок своїм ратникам. До того моменту на Русі було прийнято вчиняти у подібний спосіб лише з чужоземними містами. На руські міста ні за яких чвар подібна практика не поширювалась. Наказ Андрія Боголюбського показує, що для нього і його дружини у 1169 р. Київ був таким же чужим як який-небудь німецький чи польський замок» [5, с. 39–42].

Двісті років міжусобиць князів Київської Русі не варто мабуть було б осмислювати, ані з точки зору запізнілого чи взагалі недоречного морального осуду, ані незрозуміло до кого б звернутого каяття. Але осмислення і знаходження їм місця і розуміння у загальній картині мотивів і спонтанних рухів національної ментальності, її здатності чи нездатності до іншого типу дій або схильності до саме такого розвитку були б варті окремих зусиль істориків та культурологів, а їх результат — місця у підручниках. Хоча події того часу закриті імлою часу, ніколи не завадить осмислити історичний послід, що його вони залишають у сьогоденні, а щоб це зробити потрібно бути здатним на такий крок. Тут можливо криються причини сучасної національної «недовимірності», яка, про всяк випадок до останнього часу, сама себе захищала у ідеологічних реаліях сучасності звичною поверхневою патріотичною хвалькуватістю і безсилою протилежністю туги за силою та правдою, що нездатна її подолати. Імена Святополка Окаянного чи Ізяслава згадуються у зв'язку з подіями того часу якось непевно і непрозоро. Епізод осліплення князів (після князівського з'їзду 1097 р. у Любечі) як кричущий приклад звичної зрадливості наводиться безоціночно і з сором'язливим поспіхом, а бажання протиставити волю і вірність принципу моралі, честі чи навіть загальнодержавній справі варварській по-суті впевненості, що той правий, хто хитріший і підступніший аж ніяк не виявляє себе ні в історичній практиці ні в релігійному осмисленні і духовно-філософському пошуку (якщо не абсолютизувати досить ефективні як на свій час зусилля радянської ідеології щодо формування міфу про єдину лінію Київсько-Московської великої державності, але це не заслуга української сторони). Можливо для України питання значно гостріше і трагічніше: ключ до нього у зауваженні російського теософа та духовидця Д. Андрєєва, що вже Володимир Великий посів престол Київського князівства з кров'ю. Натомість нам можна звернутись і до переконливого у цьому контексті свідчення власного пророка — Тараса Шевченка. Але перед цим важливе зауваження.

«Метафізична провина» «української сторони» «слов'янського братства» відбулась. І не випадково всі три сполучення даного речення потрібно брати у лапки, бо кожна з них має свій символічний смисл. Ми не аналізуємо витоки цієї провини та «поза межі» для розуміння підстави. Ми тільки фіксуємо її маніфестацію у фактах історії (згідно з вказівкою К. Юнга), як прояв особистого мотиву чи особистої волі, що мають в основі джерело енергії, означеної як ціннісна. Ці факти викладені і скомпоновані теж не нашою волею чи уявою, а є свідченням історика, що сам, як заручник цієї провини тільки з позицій іншої сторони «етнобачення», з неминучою необхідністю викриває її у «просвіті буття» (Гайдеггер) як її сутність. Вона, на наш погляд, полягає у наступному: не можна одночасно проголошувати єдність національних чи етнічних витоків і походження «руських» і проголошувати її руйнування і занепад без прийняття цієї вини на себе як її носія. Іншими словами, у історика та етнологу Гумільова (в XX ст.) не було сумнівів, що пасіонарність *руських* (курсив наш. — О.Д.) Київської Русі себе вичерпала, а *руських* що повільно переходять у росіян тільки зростає. Отже, один заряд ціннісної енергії етнічної спільноти, привласнюється для використання іншої. Це відбувається шляхом створення відповідної міфологеми, за допомогою якої зв'язується енергія іншої системи і спрямовується у відповідності з інтересами системи-загарбника. Надалі, примножена іншими фактами провина стає тенденцією і долею. Власне, коли історія за таким сценарієм відбувається, то залишається вірити, що світ тримається не на одному цвяху. В будь-якому разі сценарій викраденої «енергії-долі» зупиняє тільки вичерпання провини через її примноження і реалізацію. Тільки повний оберт віктимних дій дозволяє започаткувати нове історичне коло, заперечення у повторі тобто заперечення заперечення або розвиток через рекурсію.

Аргументом щодо цієї позиції є відповідне прочитання містерії Т. Шевченка «Великий Лох» [6]. Проаналізуємо тільки ключові позиції твору навіть не висуваючи умови застосування особливих «символічних окулярів» щодо тлумачення тексту Кобзаря. Оскільки не йдеться про детальний філософсько-культурологічний аналіз твору, не варто зосереджуватись на переказі його сюжету, тим більше, що саме це і викривляє цілісну картину. Йдеться про спробу тлумачення окремих символічно-сміслових фігуративних образів містерії. Зокрема про пташок, що уособлюють історичні маніфестації метафізичної провини України. Їх тоді пустять до Раю, коли буде розкопано «Великий Лох», який символізує власне Україну. Розкопка малого лоху (руїн-поховання у Суботині) здійснюється москалями. Вони, звісно, напругу шукають скарби, і звісно нічого не знаходять, бо йдеться ж про «метафізику». Насправді розкопати «Великий Лох» — означає спокутувати метафізичну провину. А останнє можна реалізувати тільки через її усвідомлення та досягнення у цьому усвідомленні стану неповернення під владу попереднього сценарію, попередньої міфологеми, що змушувала віддавати ціннісну енергію українського народу

в живильні міхи інших доленосних сценаріїв. Розкопати Великий Льох означає здійснити повний оберт історичного руху і вже онтологічно на другому не мати можливості жити старою провинною.

У чому ж вона полягає вже в історичних оболонках-рекурсіях? Три душі чекають на свій «пропуск» у Рай. Умова-вказівка Бога, передана через апостола Петра — «тоді у Рай їх повпускаєш, як все москаль позабирає, як розкопа Великий Льох» [6]. Можна було б не коментувати ці рядки, бо вони напряду міфопоетично перекликаються з усім попереднім текстом. Але для уточнення смислу зробимо деякі наголоси. Зокрема, поставимо запитання: Чому їх досі не пускають у рай — за якими причинами — нехрещені, самовбивці, грішники, — але ж ці три душі уособлюють націю? Можливе трактування того, що діється — «недопуск» України до отримання рівної і реальної долі у християнській структурі світу через неготовність її душі і «народного тіла», що складається з кожного представника нації (як про це чітко повідомив К. Ясперс німцям — нації абсолютно самосвідомій) до спокутування. Розкопати Великий Льох — означає забрати не тільки матеріальні блага. Це означає вивільнити те, що обтяжувало душу через неправильний вибір на самому початку — фактично йдеться про те, аби повернути себе собі. Тому пташки дуже хочуть щоб все москаль позабирав і нарешті Україна стала вільною від закляття, що несла так довго. Що його брала на себе її духовна фактура, ніс духовний простір, наче пригнічений ярмом не своєї долі, що раз у раз ставала їй нав'язаною через недорозвиненість національної свідомості і менталітету. Фактично слово «недорозвиненість» нації («неповнота» нації за Д. Чижевським) несе надто велике смислове навантаження. Що сюди входить і з чого вона складається? Шевченко чітко це описує у повторі-показі несвідомості дій персонажів містерії, які уособлюються душами-пташками.

Далі дізнаємося, у чому «провини» України, що їх сконцентрували рядки Кобзаря і вивели у кульмінаційні моменти її історії, а ці душі символічно «запустили» своїми діями. Перша — перейшла з повними відрами дорогу коли Хмельницький їхав до Переяслава Москві присягати; друга — цареві московському коня напоїла, а в результаті «... Батурин славний Москва вночі запалила» [6]; третя — ще немовлям посміхнулась цариці, а цариця та — «лютий ворог України, голодна вовчиця» [6]. Головне, що об'єднує всі три розповіді — абсолютне, метафізичне неусвідомлення власних дій. Перша говорить: «Я не знала, що я тяжко, тяжко согрішила» [6]. Друга: «І за що мене карають, я й сама не знаю! Мабуть за те, що всякому служила-годила» [6]. Третя — у людській подобі взагалі немовля — сповідається: «... Цариця сиділа. Я глянула, усміхнулась... та й духу не стало... От за що, мої сестриці, я тепер караюсь... Чи я знала, ще сповита, що тая цариця — лютий ворог України, голодна вовчиця.» [6]. Погане усвідомлення вини і перебування у непрояшеному стані — характеристика народної свідомості. Але покарання за метафізичну провину настає навіть за відсутності щонайменшого розуміння себе.

І нарешті, необхідний коментар до початкового фрагменту «Три ворони».

Крав! крав! крав!

Крав Богдан крам.

Та повіз у Київ,

Та продав злодіям

Той крам, що накрив [6].

Що мається на увазі у цьому майже прямому звинуваченні, що знову ж таки досить не часто згадується і досить не чітко коментується [7]. «У лютому 1649 Хмельницький при зустрічі з польськими послами у Переяславі визнавав що “перше я воював за шкоду і кривду свою, тепер буду воювати за нашу православну віру” [8], визволяти “з лядської неволі народ руський увесь... по Львів, Холм і Галич”, створювати в етнічних межах незалежну від польського панування Українську державу, наступницю Русі» [8]. Можливо він був відвертий у ту мить. Але чи була його уявна чи справжня відвертість підтверджена готовністю історичної спокути метафізичної провини, і чи не був він взагалі тільки інструментом дії інших сил попри всю свою українську «хитрість». Здається Шевченко саме у цій черговій крадіжці української долі його й звинувачує — чи просто «метафізично» бачить. Сьогодні вже можна у цьому контексті звертатись не до трактування фактів, а до енергетики оцінок.

«Сучасники були впевнені, що у Хмельницького тисяча облич, і жодне з них — справжнє. Він запевняв у щирій прихильності короля Яна Казимира і за його спиною змовлявся із московським царем і семиградським князем, обіцяючи кожному з них польську корону. Він клявся у вірності кожному з названих монархів, знаходив приводи, щоб ті свої клятви скасували, і причини — щоб знов їх поновили. Чого прагнув Богдан? “Возз’єднання” із Московією і здобуття гроба Господня з турецької неволі? Можна було б відповісти “так”, якби перед тим Хмельницький не “возз’єднувався” із Туреччиною, а потім не вів складні переговори щодо союзу ще й із Швецією. Він плодив інтриги із блискучістю, яка вражала його сучасників, і остаточно заплутала його нащадків. Незалежність Війська Запорізького після смерті Богдана його нащадкам відновити не судилося, або, як казали у ті часи, “Бог не дав”» [9].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Як висновок наведемо слова, що найкраще, на наш погляд, свідчать про синергію мисленевих актів та історичних подій та слушність розгляду їх сценаріїв як відкритих дійств-містерій. «...в контексті сьогодення Шевченків міф виявляється чи не актуальнішим, ніж для свого часу <...> громадянська історія перестала бути історією націй, а стала в щонайпрямішому, буквальному сенсі історією людства як єдиної спільноти, проблема “кінця” профанної історії перед лицем глобальних технологічних і екологічних катастроф давно перестала бути доменою міфотворчості, органічно

увійшовши у вельми прагматичний соціально-управлінський дискурс, а “розбужена окраденою” (зі Слова-Логоса) Україна, хоч формально й увільнившись з імперського “злоначиняющего” круга, продовжує заведено обертатись у власному, сказати б, “злотиражуючому”, — історія немовби “наздогнала” Шевченків міф, на сьогодні — головний духовний набуток України загальноцивілізаційного значення. Яким чином “спрацює” його “програма” в новому тисячолітті — залежить, не в останню чергу, від того, якою мірою він буде нами пізнаний і опанований» [10, с. 140].

Сьогодні зусилля істориків та культурологів мають концентруватись на тому, аби таки вивести Україну на інший, переможний для неї ціннісно-енергетичний рівень або оберт історії. Він щоправда, не відбудеться сам по собі, а його потрібно здійснити власними силами оновленої нації.

Перспектива подальших розробок визначається загально-філософським змістом та національно значущими аспектами порушеної теми. Якщо прогресивний поступ суспільства визначати, не тільки як кількісну оцінку показників його розвитку будь-яким авторитетним зовнішнім чи внутрішнім спостерігачем, але й вкоріненістю у його основу фундаментальних цінностей, то умови та шляхи цієї вкоріненості і є постійною перспективою досліджень, які слід розуміти не традиційно, як суто науково-об’єктивні, а, в силу специфіки гуманітарного знання, як ціннісно-світоглядні. Адже тільки те суспільство, яке спроможне організувати і втілити ефективні принципи та ідеї власної самоорганізації, забезпечити їх відтворення і розвиток, а також здатне йти шляхом самовдосконалення та плідної, незаангажованої та послідовної самокритики, демонструє ознаки готовності до створення, розбудови і збереження власного культурного простору та державності, що виростає на цих теренах.

Література

1. Ясперс К. Вопрос о виновности. О политической ответственности Германии [Текст] / К. Ясперс ; пер. с нем. С. Апта. — М. : Издательская группа «Прогресс», 1999. — 146 с.
2. Ясперс К. Смысл и назначение истории [Текст] / К. Ясперс ; пер. с нем. — М. : Политиздат, 1991. — 527 с.
3. Фрейд З. Психология бессознательного [Текст] : сб. произведений / З. Фрейд ; сост., науч. ред., авт. вступ. ст. М. Г. Ярошевский. — М. : Просвещение, 1989. — 448 с.
4. Юнг К. Г. Аналитическая психология : теория и практика [Текст] : Тавистокские лекции / Карл Густав Юнг ; пер. с нем. В. Зеленского. — СПб. : Азбука-классика, 2007. — 240 с.
5. Гумилев Л. Н. От Руси к России [Текст] : очерки этнической истории / Л. Н. Гумилев. — М. : Эксмо, 2008. — 153 с.

6. Шевченко Т. Великий льох (Містерія) [Електронний ресурс] / Тарас Шевченко. — Режим доступу : <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev137.htm>
7. Федака С. Коли історія — один великий льох [Текст] : історичні погляди Т. Шевченка / С. Федака // Науковий вісн. Ужгородського ун-ту. — 2014. — Вип. 1 (31). — С. 249–251. — (Серія «Філологія. Соціальні комунікації»).
8. Бараболя Т. Триумфальний в'їзд Богдана Хмельницького до Києва. Подвійне свято українського народу [Електронний ресурс] / Тетяна Бараболя. — Режим доступу : <http://www.svoboda.kiev.ua/dopysy/dopysy/035554/>
9. Зінченко О. План «Б» Богдана Хмельницького. Чи проголошував він незалежність України? [Електронний ресурс] / Олександр Зінченко // Українська правда : Історична Правда. — Онлайнове суспільно-історичне, науково-популярне видання. — Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2010/12/27/11084/>
10. Забужко О. Шевченків міф України [Текст] : спроба філософського аналізу / О. Забужко. — К. : Абрис, 1997. — 144 с.

Олена Доманська. Соціокультурні трансформації ціннісної енергії

Анотація. У статті розглядаються соціокультурні трансформації ціннісної енергії (як поняття, що є похідним від фрейдівського та юнгіанського тлумачення психічної енергії) у контексті етнокультурного та філософсько-поетичного осмислення міфонаративу української історії. Здійснено спробу об'єднати у єдиному розумінні і підході історичне, теоретичне, міфопоетичне та філософсько-культурологічне бачення з метою концептуалізації джерел і витоків українського міфонаративу, що втілюється в історії і одночасно корелює з подальшим культурним поступом української нації. Ця кореляція виявляє себе у міру його розгортання, як усвідомлення травмуючого історичного досвіду національного розвитку, що набувався з витоків її формування та супроводжував цей розвиток тривалий час і був предметом осмислення і відпрацювання історичної реакції на нього у подальшому відкритому сценарії культурного поступу України.

Ключові слова: психічна енергія, ціннісна енергія, метафізична провина, пасіонарність, міф, історія, нація.

Елена Доманская. Социокультурные трансформации ценностной энергии

Аннотация. В статье рассматриваются социокультурные трансформации ценностной энергии (как понятие, которое является производным от фрейдовского и юнгянского толкования психической энергии) в контексте этнокультурного и философско-поэтического осмысления мифонаратива украинской истории. Осуществлена попытка объединить в едином понимании и подходе историческое, теоретическое, мифопоэтическое и философско-культурологическое видение с целью концептуализации основ и истоков украинского мифонаратива, который воплощается в истории и одновременно коррелирует с последующим культурным прогрессом украинской нации. Эта корреляция проявляется по мере его развертывания, как осознание травмирующего исторического опыта национального развития, который приобретался с самых истоков ее формирования и сопровождал это развитие длительное время и был предметом осмысления и отработки исторической реакции на него в дальнейшем открытом сценарии культурного развития Украины.

Ключевые слова: психическая энергия, ценностная энергия, метафизическая вина, пассионарность, миф, история, нация.

Olena Domanska. Social and cultural transformation of the energy of values

Summary. This article discusses socio-cultural transformation of the energy of value (as a concept, which is derived from Freudian and Jungian interpretation of psychic energy) in the context of ethno-cultural and poetic-philosophical reflection of myth-narratives of Ukrainian history. An attempted to unite in a common understanding and approach historical, theoretical, mythopoeic and philosophical-culturological vision of the purpose of conceptualizing the basics and origins of Ukrainian mythological-narratives, which is embodied in the history and also correlated with subsequent cultural progress of the Ukrainian nation. This correlation becomes obvious in process of the deployment of cultural progress as the awareness of the traumatic historical experience of national development. This experience appeared with the very beginning of its formation and accompanied this development by a long period of time. This experience has been the subject of reflection and working off of historical reaction to it in the future an open scenario cultural development of Ukraine.

Keywords: the psychic energy, valuable energy (the energy of value), the metaphysical guilt, passionarity, the myth, the history, the nation.